

звільнений з таборів з дозволом працювати секретарем єпархіального управління [4, с. 50]. Всі згадані заходи здійснювалися за сценарієм, виписаним у кабінетах РСРПЦ.

Отже, викладені вище факти щодо організації операції ліквідації унійної Церкви в УРСР в 1945-1946 рр. не залишають сумніву, що ініціатива і керівна роль в цій кампанії належали керівництву країни, а виконавча – органам державної безпеки і їх дітищам – Раді у справах Російської Православної Церкви і Раді у справах релігійних культів. При цьому РПЦ відводилася головна роль в процесі структурної ліквідації УГКЦ за сприяння та керівництва вищого радянського керівництва.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрухів І. О. Переведення у православну віру греко-католицьких громад на теренах Станіславщини в 1946-1949 рр. // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей. К.: Інститут історії України НАН України, 2004. Вип. 8. Ч. 2. С. 183-190.

2. Баран В. Влада і церква: з історії взаємин у 1945 – 1965 роках // Сучасність. 1995. № 5. С. 113-128.

3. Боцюрків Б. Так званий «саморозпуск» української греко-католицької церкви в 1946 р. у світлі розсекречених архівних документів // Сучасність. 1998. № 1. С. 106-112.

4. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939 – 1950). Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2005. 266 с.

5. Войналович В. А. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійні інституції в Україні 1940-1960-х років: політологічний дискурс. К.: Світогляд, 2005. 741 с.

6. Гриньох І. О. Знищення Української Католицької Церкви російсько-більшовицьким режимом // Сучасність. 1970. – № 7-8. – С. 153-180.

7. Ярош Б. О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях. 30-50-ті роки ХХ століття (історико-політологічний аспект). Автореферат дис... д-ра політолог. наук. К., 1995. 42 с.

Стрижак Т. С. 51М

Науковий керівник:

к. і. н., доц. О. С. Гончарова

*Харківський національний педагогічний університет*

*імені Г.С.Сковороди*

### **ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА БАГРЯНОГО В 1920-1930-ТІ РОКИ**

Останнім часом значно зріс інтерес науковців та звичайних громадян України до української діаспори та її історії, до життя і діяльності закордонних українців. Багаторічна необґрунтована заборона за радянських часів будь-яких контактів із західною гілкою української діаспори, нині, на умов незалежності України й

становлення демократичного, відкритого, інформаційного суспільства, посилює прагнення українців до пізнання життя та діяльності українських емігрантів. Актуальним у зазначеному контексті є дослідження громадсько-політичної діяльності поета, письменника, художника, публіциста, громадського й політичного діяча Івана Павловича Багряного. У другій половині 1940-х-на початку 1960-х рр. І. Багряний був організатором політичного, громадського та видавничого життя у середовищі українських емігрантів Західної Німеччини, однак формування його поглядів почалося ще на Батьківщині у міжвоєнний період.

На сьогоднішній день деякі питання біографії І. Багряного досліджені як закордонними так і українськими науковцями. Серед них слід виділити роботи В. Гришка [6], Л. Лободи [10], Н. Миронця [11]. Однак більш ґрунтовного вивчення потребує період формування світоглядних позицій Івана Павловича, що припадає на складний період в історії нашої держави – 1920-ті – 1930-ті роки.

За радянських часів І. Багряний у 1921 р. вступив до комсомолу [1, с. 5], задекларувавши таким чином свої політичні погляди. Йому на той час було лише 16 років. Після закінчення у 1922 році Краснопільської школи починається період трудової діяльності і активного громадсько-політичного життя: він працює то секретарем заводського осередку комсомолу на Тростянецькій цукроварні, то в дитмістечку під Охтиркою, в колонії для безпритульних та сиріт у Матвія Довгополюка [6]. Тоді Багряний ще вірить у перебудову суспільства, відіграє активну роль у тогочасному місцевому молодіжному русі. Щоб глибше пізнати життя і «збагатитись вражіннями», побував на Донбасі, в Криму, на Кубані. Деякий час працював ілюстратором у Кам'янець-подільській газеті «Червоний кордон» [8, с. 108]. З 1924 до 1927 (чи початок 1928) рр. І. Багряний був членом охтирської філії спілки письменників «Плуг», яка декларувала створення нової соціалістичної культури. Однак у 1925 р. вибув із лав комсомольської організації через бажання більше часу присвячувати літературній творчості [1, с. 6]. У цей період на формування особистості І. Багряного, його національного самовизначення значний вплив мали М. Шумський, М. Хвильовий, М. Куліш, Б. Антоненко-Давидович, Г. Косинка, В. Підмогильний, Б. Тенета, Є. Плужник, В. Сосюра, І. Ворона, М. Бойчук, а також діяльність Всеукраїнської академії наук. Київські літератори охоче ввели в своє коло молодого талановитого поета, який у цей час активно працював і друкувався в журналах «Глобус», «Всесвіт», «Життя й революція», «Червоний шлях», «Плужанин», «Гарт», «Кіно», «Червоні квіти» та ін. [7, с. 123-124].

Восени 1926 р. Іван Багряний вступає до Київського художнього інституту. Та навчання тут видалося дуже складним. Стипендії він не одержував, від сім'ї допомоги не було, бо сім'я жила також у

матеріальній скруті. Іван Багряний в документі, що зветься «Моя коротка біографія», посвідчив про себе таке: «Інститут закінчив, але до захисту диплома не був допущений через політичну «неблагонадійність». Бо саме в час вчання в інституті мав ще інший фах – літературу, в якій проявив свої антирежимні, самостійницькі, антикомуністичні настановлення» [1, с. 7]. Родинна трагедія, та матеріальні труднощі, через які він не зміг здобути вищу освіту у Київському художньому інституті стали поштовхом до переоцінки становища України у складі СРСР. Критично проаналізувавши діяльність більшовиків (політика «воєнного комунізму», голод 1921-1923 рр., неп, примусова колективізація, літературна дискусія) І. Багряний переконався у лицемірстві здійснюваної ними політики. Молодий поет бачить, що сподівання людей на покращення життя поступово стають марними, що на зміну попередньому – за царату – приходить нове, ще бруталніше і водночас лицемірніше гноблення більшості людей меншістю – учорашніми революціонерами-крикунами. Нав'язані в кривавій бійні Україні більшовизм і інтернаціоналізм виявились нічим іншим, як новою формою її колонізації й імперського гноблення. Марксистський погляд на сенс історії, що був домінуючим у Радянському Союзі, виявився для І. Багряного чужим, неприйнятним. Це знаходить відбиток і в його поезії що була вміщена в збірку поезій «До меж заказаних» [10, с. 8].

З 1928 до 1932 рр. в житті І. Багряного тривав харківський період. У 1929 році у вигаданому автором видавництві «САМ» (Охтирка) за свої власні кошти І. Багряний видає віршовану поему «Ave Maria». 10 відсотків тиражу, що не встигли розійтися після цензурної заборони, були вилучені з книготоргівлі. Цензорів схилював не сюжет, а висловлене в пролозі ставлення до радянської дійсності [4, с. 43]. Написаний у 1928 р. роман у віршах «Скелька» друкує в 1930 році харківське видавництво «Книгоспілка». В романі поет викриває антиукраїнські позиції російської церкви в Україні, вкотре намагається дати відповідь на питання «Хто винен?», прищеплює любов до свого народу і ненависть до його ворогів-поневоловачів. І чи не найголовніше – сіє зерна оптимізму і надії на краще майбутнє [5]. «Куркульським шляхом» – вже сама назва статті О. Правдюка, що з'явилась в десятому номері «Критики», свідчила про наміри влади щодо бунтівливого, ідеологічно неповкореного автора. «...Як бачимо, ранні твори Багряного доводять, що по суті він є ідеолог заможнокуркульських груп села, які вороже ставляться до політики партії і радянської влади на селі. Звідси негативне ставлення поета до радянської дійсності, до пролетаріату, до реконструктивних процесів. Пізніші речі не спростовують, а лише стверджують таку думку... Від самого початку поет став співцем куркульської ідеології і до сьогодні залишається таким» [12, с. 80]. Після цієї статті Іван Багряний ще встиг написати й видати збірку нарисів «Крокви над табором» (Харків «РУХ», 1932 р.) про створення колгоспів та розбудову сіл Стара Іванівка і Нова Рябина біля Охтирки [3], а згодом його твори вилучають із бібліотек і книжкових крамниць.

16 квітня 1932 р. за постановою Державного політичного управління (ДПУ) УСРР І. Багряного було заарештовано. Він звинувачується «... в проведенні контрреволюційної агітації... за допомогою його літературних творів, таких як

поема «Ave Maria», історичний роман «Скелька», поеми «Тінь», «Вандея», «Гутенберг», соцсатира «Батіг»...» [11, с. 64]. Очевидно, слідчий «підказав» Багряному, чого від нього чекають, в результаті чого від нього було отримано «зінання» [11, с. 67]. По завершенні слідства, Особлива Нарада при Колегії ДПУ УСРР 25 жовтня 1932 року постановила: І. П. Лозов'ягина-Багряного з під варті звільнити, позбавивши права проживання на Україні протягом 3-х років, рахуючи строк з 16 квітня 1932 року. Він був відправлений у позатабірне заслання на Далекий Схід.

Про період перебування І. Багряного на Далекому Сході в 1932-1937 роках сьогодні ще маємо мало відомостей. Є дані про втечу та арешт по дорозі на Україну. Новий строк (3 роки) – тепер уже в таборі БАМЛАГУ [9, с. 250]. М. Сподарець ставить слушне запитання, чи міг Іван Багрянний, перебуваючи в таборі, повернутися на батьківщину з дружиною та маленьким сином. Скоріш за все це можливим було за умови перебування на поселенні [11, с. 68]. Додатковим свідченням того, що І. Багрянний міг вільно пересуватися в межах Зеленого Крину, а значить не перебувати у таборі, слугують дати і місце написання творів циклу «Аргонавти» (Владивосток, 1936) [2, с. 125] і «Рідна мова» (Хабаровськ, 1937 р.) [2, с. 155].

Точних даних про час повернення І. Багряного із заслання немає. Однак, 16 червня 1938 року – новий арешт в Харкові. І. Багряному пред'являється нове звинувачення, тепер уже як учасникові, чи навіть керівникові, націоналістичної контрреволюційної організації. Потяглися довгі дні допитів. Маючи досвід слідства 1932 року, Іван Павлович визнав себе винним у проведенні антирадянської агітації (що було визначено попередньою слідчою справою, й за що він був засуджений), але категорично відкинув звинувачення в причетності до контрреволюційної організації і твердо стояв на тому. Акт про закінчення слідства 26 березня 1939 року з висунутими проти нього обвинуваченнями Іван Багрянний не підписав. Можливо саме цим він врятував собі життя. Справа була повернута на дослідження, яке тривало до березня 1940 року. А 1 квітня 1940 року прийняли постанову, в якій відзначалося, що всі свідчення про контрреволюційну діяльність стосуються 1928-1932 років, за що він уже відбув покарання, а «...інших даних про антирадянську діяльність Багряного-Лозов'ягина слідством не добуто» [11, с. 69]. Справу І. Багряного розглядали понад 2 роки й врешті радянські служителі Феміди відпустили Івана Павловича без права виїзду з рідного міста Охтирки. «Гуманність» слідчих, які не змогли «пришити» до справи І. Багряного додаткових обвинувачень, пояснювалася загальнополітичною ситуацією, що склалася в СРСР наприкінці 1938 р. У грудні 1938 р. організатор найжорстокіших репресій М. Єжов був усунутий від керівництва НКВС СРСР. Усі справи, за якими не були оголошені вироки, відправлено на дорозслідвання, після чого велику кількість заарештованих було звільнено. Серед цих вимучених «щасливців» був і Іван Багрянний.

Таким чином, важливими чинниками формування світогляду та національної свідомості Івана Павловича у 1920-ті роки стали соціально-економічна та національно-культурна політика більшовиків в Україні у 1920-х рр., спрямована на знищення української нації; світоглядні позиції М. Шумського,

М. Хвильового, Б. Антоненка-Давидовича, В. Підмогильного, Б. Тенети, Є. Плужника, І. Врони і М. Бойчука; діяльність Всеукраїнської академії наук; відбування заслання у 1930-х рр. на Далекому Сході за контрреволюційну діяльність. Критично проаналізувавши діяльність більшовиків (політика «воєнного комунізму», голод 1921-1923 рр., неп, примусова колективізація, літературна дискусія) І. Багряний переконався у лицемірстві здійснюваної ними політики. Марксистський погляд на сенс історії, що був домінуючим у Радянському Союзі, виявився для Івана Багряного чужим, неприйнятним.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Багряний І. Автобіографія // Слово і час. 1994. № 2. С. 5-8.
2. Багряний І. Золотий бумеранг: Збірник поезій: Рештки загубленого, конфіскованого та знищеного: 1926 – 1946. К.: Рада, 1999. 679 с.
3. Багряний І. Крокви над табором. Харків: Рух, 1932. 104 с.
4. Багряний І. Під знаком скорпіона: З творчої спадщини письменника: Поезія, проза, публіцистика. К.: Смолоскип, 1994. 240 с.
5. Багряний І. Скелька. Х.: Книгоспілка, 1930. – 154 с.
6. Гришко В. Ідейний співучасник сучасного самовизволення України: [До 85-річчя з дня народження І. П. Багряного] // Літературна Україна. 1991. 10 жовтня.
7. Доленго М. Поезія по наших журналах: («Червоний шлях», «Життя й революція», «Літературний ярмарок», «Гарт», «Молодняк», «Нова генерація») // Критика. 1929. № 6. С. 123-124.
8. Загребельний П. А. Багряний Іван // Українська літературна енциклопедія. К.: Український письменник, 1988. Т. 1. С. 108.
9. Костюк Г. Зустрічі і прощання. Спогади у 2 кн. К.: Смолоскип, 2008. Кн. 1. 720 с.; Кн. 2. 512 с.
10. Лобода Л. Поетичний світ Івана Багряного // Світ І. Багряного: Збірник матеріалів обласної науково-практичної конференції. Чернігів: Просвіта, ЧОПК-ППО, Фондація ім. І. Багряного, 1996. С. 3-14.
11. Миронець Н. Слідчі справи Івана Багряного (за матеріалами архіву ДПУ-НКВС) // Слово і час. 1995. № 5-6. С. 62-70.
12. Правдюк О. Куркульським шляхом // Критика. 1931. № 10. С. 73-83.